

„Felcsillan a tûz alatti parázs”

Koncz Sándor berlini levele, 1937

Dr. Koncz Sándor (1913-1983) sárospataki teológiai tanár, később alsóvadászi lelkész, majd pataki levéltárigazgató teológus korában 1932-33-ban Bázelen, 1936-37-ben Glasgowban, 1937-38-ban Berlinben tanult ösztöndíjjal. A faszálódó Németországban szerzett benyomásait levélben osztotta meg Mátyás Ernő (1888-1950) akkori közigazgatóval. A totális állam kiépülésével kapcsolatos megfigyelései árnyaltak, következtetései a mai olvasó számára is elgondolkodtatóak. Beszámolója különösen annak fényében érdekes, ami a levél megírását követően néhány éven belül bekövetkezett. Az akkori berlini hangulatot, életérzést, szorongást, az ellenálló gondolati küzdelmet egyébként kitűnően írja le Márai Sándor a Tájak, városok, emberek (Helikon Kiadó, 2002) és a Sértődöttek: A hang; Jelvény és jelentés (Révai, 1947) című útijegyzeteiben, illetve regényeiben.

Koncz Sándor hosszú ú betű nélküli írógépét, amelyen később egész életében dolgozott, Baselban, Welti-Schneider Henry konzul úrtól kapta. A szöveget az eredeti helyesírást megtartva, jegyzetekkel ellátva közöljük. A levél publikálásával folytatjuk sorozatunkat, amelyben már elhunyt pataki tanárok eddig kiadatlan munkáit tesszük közzé.

Nagytiszteletű
Dr. Mátyás Ernő Urnak
teológiai és közigazgató
Sárospatak
Református Főiskola.

Berlin, 1937. XI. 28.
Sándor Koncz
Berlin, N4.
Johannisstr. 5. III.
Deutschland.

Kedves Igazgató Ur!

Legnagyobb dolognak a kötelességteljesítést tartom. Mert csak ez menti fel az embert a szubjektív kényelmességi

vagy kényelmetlenségi szempontoktól. A kötelességteljesítés legmagasabb fokának azonban azt tartom, amikor az

ember szeretettel és hálával csinálja azt, amit tesz. Amikor berlini eshetőségeimet egyhónapi itt létem után hozzávetőlegesen már megállapíthattam, a Nagytiszteletű Igazgató Ur iránt érzett szeretettel és hálával teszek eleget annak a kötelességnek, hogy ezekről írjak is.

Természetesen itt időzésem alatt legfontosabb dolognak tartom, hogy az előttem álló szakkérdést tölem telhetően kidolgozzam. A pompás szeminárium és könyvtár ezt lehetővé teszi. Bár a nagy német forduló után a német irodalom ebben a kérdésben nem sok érdemlegest mutat fel, fejlődést meg éppen semmit. Az ilyen irányú irodalmat kiszorította a németkeresztyén és a német-pogány „teológia”, a totális államban szuverén maga az állam, aminek szuverenitását a diktátor személye adja. Ez a mai Németország élete, igénye, jövője, erre vonatkozik az egész propagandaszerű élet és irodalom. – Az egyetemen a Wobbermin és a Grün professzorok szemináriumában veszek részt, mindkettő szisztematikai. A két szeminárium nem annyira tárgyánál, mint inkább szelleménél fogva érdekes. Számtalanszor felcsillan a tűz alatti parázs: az egyház igazi lényege, amikor a professzor mindig sürgősen kijelenti, hogy ne politizáljunk, kérem. A két szisztematikai szemináriumon kívül még egy

filozófiai előadást hallgatok. A nap legnagyobb részét a könyvtárban és a szemináriumban töltöm.

Teorétikus munkám azonban egy pillanatra sem von el attól a külföldön leghasznosabb igénytől, hogy az élet területét oly szélesen szemléljem, amilyen szélesen csak tehetem.

Ösztöndíjam egyben Berlin egyik legelőkelőbb és legnemzetközibb társaságát: a Humboldt-klubot is megnyitja az ösztöndíjasok és érdeklődők előtt. Itt aztán mindaz, ami árny és fény Japán-Kínától a balkáni népeken keresztül Amerikáig, tetsző vagy visszataszító formában nemcsak, hogy megjelenik, de valósággal él. Teákon, előadásokon, társas összejöveteleken keresztül az egész világ beleárad szisztematikusan az ember fejébe.

Sok alkalom nyílik arra is, hogy az Új Németország életmozdulásait figyelje az ember. Ezekben kétségtelenül legszimpatikusabb és még az angolnál is nagyobb mérvű a nép szociális biztosítása, nevelése, a népközösség ápolása, az óriási állami jótékonyosság stb. A nagy baj csak az, hogy ez mind pártpolitikai propaganda szabad vélemény, szabad sajtó és szabad egyház nélkül. S ez a sok tiltás az állami élet legnagyobb akadálya. Nincs rosszabb, mint a felszín alatti elégedetlenség, s nincs kilátástalanabb helyzet, mint amit a titkolt düh teremt.

Zempléni Múzsza

A hitvallásos egyház igen nehéz helyzetben van. A berlini francia református templomban a multkor a lelkész 116 fogságban levő lelkészért könyörgött. Az üldöztetés állapota aztán igen tartózkodóvá teszi az egész egyházi életet. Megtörténik, hogy az érdeklődő idegenben is detektívet néznek. Erre ugyan van is indokuk éppen elég. Vagy két hete személyes tanuja voltam a Ker. Diákszövetségben, hogy a gyűlést egy detektív feloszlatta. S vagy egy hete van annak, hogy 11 teológus nevét kifüggesztették az egyetem fekete táblájára és kicsapták őket, mert a hitvalló egyház kurzusain résztvettek. Hogy be nem vallott egyházellenes propaganda folyik, az tény. Erre pedig pszichológiai azért van szükség, hogy a zsidó kérdés elintézése után a műveletlen és a nemzeti forradalom előtt kommunisztikus beállítottságu tömeget valamivel szórakoztassák. Így érdeklődés-keltési áldozat az egyház, amelyik sok fontos kérdéstről elveszi a figyelmet.

Ujságot szinte nem érdemes olvasni, ezek igen szűk-szellemű propaganda-iratok. Más szellemű ujság pedig ma Németországban nem existálhat.

A diktatura az egész életet nyomottá és az emberek közlekedésében bizalmatlanná teszi. Hogy bizonyos élelmiszerek igen drágák, meg hogy hiányzanak is, ez elég sok panaszra ad

alkalmat. Azt azonban meg kell adni, hogy a bámulattal határos az a szociális berendezkedés, ami a szegény népet élelem terén is a pénzesek ellen védi.

Eddig már résztvettem egy a sterilizáltak lelki gondozását tárgyaló konferencián. Mivel tagja vagyok a Dozentenschaftnak¹, többször nyílik alkalmam bepillantást nyerni a német szociális, technikai stb. életbe. Láttam a világ egyik legnagyobb nyomdáját, ahol a világ egyik leggyorsabb ujságja, ami naponta háromszor jelenik meg, 20 perc alatt készül. Voltam a bûnözőket foglalkoztató óriási telepen és a Hitler-ifjak egy igen barátságos estéjén.

Kétségtelen, hogy még a mai Németországban is igen sokat lehet tanulni, látni s főleg alkalmas talaja van annak, hogy az ember kritizáló készségét nem rosszakaratulag, de objektíve kifejlessze.

Más típusu ország, mint Svájc és Anglia, számomra éppen ezért rendkívül tanulságos. Hálás vagyok Istennek, hogy ezt is megismerhetem. Ő tudja, hogy mire és miért.²

Farkas püspök urtól az Egyetemes Konventnek a berlini református magyarok lelkigondozására való hivatalos megbízását megkaptam, sajnos azonban minden konkrétum nélkül. Így a dologban kissé tanácstalan vagyok, de azt hiszem, hogy a követség,

az itteni magyar egyesület stb. segítségemre lesz.³ Ez irányban még eddig nem tettem lépéseket, mert itt minden szerv most a miniszterelnök és Kánya fogadására készült.⁴ Ez azonban most már beveződött, így nyugodtabban lehet érdeklődni is majd.

Azt hiszem, hogy ideje, hogy befejezzem leveletem. Így is talán több ideig igénybe vettem az Igazgató Ur idejét, mint ahogy ez az egész levél megérdemli. Szolgáljon kielégítő magyarázatul ehhez az, hogy én Patakot első sorban személyein keresztül szeretem, személyein keresztül a multban és személyein keresztül a jelenben, akik építenek, töprengenek, vezetnek és szeretnek.

A Nagytiszteletű Ur kedves Családját is szívesen üdvözölve,

alázatos tisztelettel köszönti
hálás és hű tanítványa:
Koncz Sándor

(A dokumentumot közléteszi, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Koncz Gábor)

Jegyzetek

¹ A docensek testülete.

² A levél megírásakor Koncz Sándor még nem tudhatta, hogy később más „rendkívül tanulságos” ismereteket is szerez. 1943-1946 között táborig lelkész volt, az oroszországi Gomeltől a németországi Hannoverig; „Európa roppant térségein mozogtam... Végigtemettem a világháborút...” írta egyik emlékezésében. Bergen-Belsen térségében, parlamenterként részt vett a fegyverszünet létrehozásában, a koncentrációs tábor felszabadításában.

³ Farkas István, a Tiszáninnen Református Egyházkerület püspöke. Koncz Sándor jegyzete szerint „a Nagyméltóságú Egyetemes Konvent megbízásából” feladatult kapta a berlini református magyarok összeírását, lelki gondozását és gyülekezeti szervezésének megkezdését is. Belmissziói intézményeket látogatott. Szolgálati naplójában rögzítette, hogy 1938. április 17-én Berlinben, Húsvét Hétfői istentiszteletet tartott, úrvacsoraosztással, a Collegium Hungaricum-ban, amelyen Horthy Kálmán attassé is részt vett. Május

29-én az „Elég néked az én kegyelmem” textus alapján, vasárnap hirdette az igét.

⁴ A miniszterelnök ekkor Darányi Kálmán (1886-1939), a külügyminiszter Kánya Kálmán (1869-1945) volt.